

нація має свої психологічні і культурні особливості, які повинні враховуватися у суспільних проєктах різного плану, у тому числі й освітніх. Кризовий стан, в якому знаходиться сьогодні не тільки наше суспільство, робить особливо значущим вирішення проблем наступності та передачі накопиченого традиційного культурного досвіду саме через систему освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Грищенко В. Людина і культура : навч. посібник для учнів ст. класів серед. загальноосвіт. закл. / Валентина Грищенко. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
2. Гарин Н. П. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ethnobs.ru/other/263/_aview_b18657
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Этнодизайн – искусство сложное, но интересное [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.comfort-house.ru/articles/2006/11/15/entodesign.html>
5. Криволапов М. Дизайн і технології в системі неперервної освіти / М. Криволапов, В. Мадзігон // Пластичне мистецтво. – 2002. – № 1. – С. 31–33.
6. Наш час – глобалізація і антиглобалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://terepishchy.com/nash-chas-hlobalizatsiya-i-antyhlobalizatsiya/>
7. Радько С. Про народне мистецтво / Сергій Радько // Народне мистецтво. – 2007. – № 3–4. – С. 52–53.

Анотація

Л.А.Корницька

Воспитательный потенциал этнодизайна в процессе профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов швейного профиля

В статье рассматриваются пути совершенствования системы профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов швейного профиля и воспитания студенческой молодежи на основе национальной культуры и дизайна в процессе учебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, студент, воспитание, искусство, дизайн, народное искусство, этнодизайн, культура, инженеры-педагоги швейного профиля

Summary

L.A.Kornits'ka

Educational Potential of eEthnological Design in the Process of Training of the Future Engineers-Teachers of Sewing Profile

The article studies the ways to improve the system of professional training of the future engineers-teachers of sewing profile and teaching students on the basis of national culture and design in the process of educational activity.

Key words: professional training, student, education, art, design, folk art, ethnological design, culture, engineers-teachers of sewing profile.

Дата надходження статті: „8” вересня 2012 р.

УДК 371.78-056.47(045)

К.Л.КРУТІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Ялта АР Крим);*

Л.В.ЗДАНЕВИЧ,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Дезадаптаційні феномени як причина та наслідок порушення психічного і психологічного здоров'я дитини

У статті подано аналіз дефініцій, що найбільш часто використовуються в суміжних науках – психології, педагогіці та медицині. Визначено зміст понять, запропоновано авторські підходи до розмежування понять і критеріїв.

Ключові слова: дезадаптація, здоров'я, психічне здоров'я, психологічне здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У педагогічній, психологічній і медичній науках існує безліч понять, що дають можливість оцінити функції організму людини на всіх рівнях його організації, особливості розвитку особистості, специфіку її внутрішніх станів та адаптаційних (дезадаптаційних) процесів. Дезадаптація – це порушення адаптації, пристосування організму до постійно мінливих умов зовнішнього чи внутрішнього середовища; стан динамічної невідповідності між живим організмом і зовнішнім середовищем, що призводить до порушення фізіологічного функціонування, зміни форм поведінки, розвитку патологічних процесів або повна невідповідність між організмом і зовнішніми умовами його існування

несумісне з життєдіяльністю. Ступінь дезадаптації характеризується рівнем дезорганізації функціональних систем організму. У залежності від характеру функціонування, виокремлюють дві форми дезадаптації: непатологічну: підтримання гомеостазу можливо за режиму посиленого, але „нормального” фізіологічного функціонування; патологічну: підтримання гомеостазу можливо лише при переході до патологічного функціонування.

Аналіз досліджень і публікацій... Найбільш сутнісними, але в той же час, досить суперечливими, є дві дефініції – „психічне здоров'я” та „психологічне здоров'я”. Сьогодні ще продовжують залишатися поза увагою і позитивним втручання діти, чий стан можна схарактеризувати як прикордонний щодо норми і кваліфікувати як „психічно не хворі, але психологічно вже не здорові”. Зауважимо, що традиційний психіатричний сервіс передбачає роботу тільки з контингентом, що має фіксований медичний „статус” – діагноз, облікову форму тощо. За межами уваги лікарів-психіатрів виявляється значна частина дітей і підлітків з так званими донозологічними станами, які ускладнюють адаптацію дітей у соціумі, їх здатність виконувати вимоги освітньої програми, привносять значні внутрішні страждання [17, с.9]. Визначення рівня психічного та психологічного здоров'я дошкільників і школярів має неабияке значення як для фахівців і батьків, які приймають рішення про своєчасну кваліфіковану допомогу дітям, так і для оцінки поширеності психічних розладів у дитячо-підліткової популяції. Одним із способів оцінки психічного здоров'я дітей є моніторинг за допомогою систематичного і динамічного контролю низки психологічних, педагогічних, соціальних і медичних показників [15].

Психологічна служба дошкільного навчального закладу за умов правильної її організації здатна вести динамічне спостереження за дітьми, забезпечити раннє виявлення порушень психічного і психологічного здоров'я дітей, пов'язаних із дезадаптацією дітей дошкільного віку, корекцію і профілактику здоров'я, а за необхідністю, залучаючи сили фахівців сфери охорони здоров'я.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз дефініцій, що найбільш часто використовуються в суміжних науках – психології, педагогіці та медицині; визначенні змісту понять та запропонованні авторських підходів до розмежування понять і критеріїв.

Виклад основного матеріалу... Передусім визначимося з дефініцією здоров'я. У контексті нашого дослідження будемо використовувати тлумачення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), яка запропонувала таке визначення: це – „... стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя” [3], отже, *здоров'я* – це комплексний, багатоаспектний феномен, що охоплює медичні, психологічні, педагогічні та інші аспекти.

У психології здоров'я багато авторів дотримуються системного підходу до його розгляду (О.С.Васильєва, Ф.Р.Філатов та ін.) [16]. У широкому значенні виокремлюють біологічний, психологічний, соціальний і духовний (ментальний) рівні функціонування здоров'я. Вивчаючи здоров'я людини, дослідники на біологічному рівні шукають механізми, що забезпечують його нормальну життєдіяльність; на психологічному рівні розглядають поняття „здорової особистості” та умов її формування; на соціальному рівні роблять акцент на повноцінному виконанні людиною своїх соціальних функцій; на духовному – гармонію тіла, душі та духу [5].

Розглянемо докладно ці дві суперечливі дефініції.

Термін „психічне здоров'я” було введено ВООЗ у 1979 році. У США і Великобританії (і в цілому в англійськомовних публікаціях) словосполучення „mental health” позначає якісне виконання психічних функцій, результат продуктивної діяльності, встановлення відносин з іншими людьми, здатність адаптуватися до змін і справлятися з неприємностями. З раннього онтогенезу до пізніших періодів життя психічне здоров'я складає основу інтелектуальної діяльності та комунікативних навичок, навчання, емоційного зростання, стійкості і самоповаги.

В інших визначеннях підкреслюється, що психічне здоров'я – це відносно стійкий стан буття, в якому індивід достатньо задоволений собою і відчуває інтерес до життя і самореалізації.

З точки зору багатьох авторів [8; 12; 14], психічне здоров'я є інтегральною характеристикою повноцінності психічного функціонування індивіда, що охоплює розуміння природи і механізмів його підтримання. Це власна життєздатність індивіда, адже основу психічного здоров'я становить повноцінний розвиток вищих психічних функцій, психічних процесів і механізмів на всіх етапах онтогенезу.

Поняття психічного здоров'я не може бути зведене тільки до поняття норми, тобто оптимуму функціонування та розвитку організму і особистості в цілому. Норма становить лише одну третину здоров'я. Розуміння психічного здоров'я також не може бути зведене лише до комфортності власного самопочуття (станом душевного благополуччя), тому що це відображає суб'єктивний підхід, а реальна клінічна практика заснована на суто об'єктивному підході.

Усі фізіологічні, психічні, емоційні, інтелектуальні та інші властивості дитини дошкільного віку перебувають у стадії розвитку та формування, що необхідно враховувати під час оцінки

психічного здоров'я. Швидкий біологічний і психічний розвиток, характерний для дошкільного віку, робить дитину надзвичайно вразливою до впливу багаточисельних фізичних і психо-соціальних чинників навколишнього середовища [4; 6; 9 та ін]. Чинники зовнішнього середовища представлені макросередовищем – кліматичні і природні умови, техногенні забруднення повітря, води, ґрунту тощо, і мікросередовищем – шкідливі умови праці та навчання, погані матеріально-побутові умови, міграційні процеси тощо [1; 14]. Психічне здоров'я дітей настільки вразливе, що вплив одного з чинників викликає виражені клінічні прояви, оборотність яких залежить від віку дітей і тривалості впливу.

Інтеграція даних із суміжних наук до єдиного комплексу знань, розгляд його з позицій системного підходу, дозволяє нам визначати *психічне здоров'я як багатовимірний феномен*, що поєднує в собі різні компоненти і відбиває фундаментальні аспекти розвитку особистості. Зазначимо, що в цьому контексті індивідуальність розглядається як комплексне поняття, що охоплює адекватні віку: емоційність – здатність адекватно виражати почуття і емоції в різних життєвих ситуаціях; інтелектуальність – процес вилучення, засвоєння інформації, уміння переробляти і використовувати її відповідно до отриманих знань; особистісні характеристики – процес усвідомлення себе як особистості, якій притаманне самовідчуття, самооцінка, самопізнання і самореалізація [13].

На основі досліджених у літературі численних визначень психічного здоров'я запропонуємо своє *розуміння поняття психічного здоров'я – це максимальний ступінь прояву індивідуальності особистості при адекватному рівні її адаптації (відсутності дезадаптації) до довкілля і відсутності психічних розладів.*

Основними критеріями психічного здоров'я (за визначенням ВООЗ) є:

- 1) усвідомлення і відчуття безперервності, сталості та ідентичності свого фізичного і психічного „Я”;
- 2) почуття сталості та ідентичності переживань в однотипних ситуаціях;
- 3) критичність до своєї власної психічної продукції (діяльності) та її результатів;
- 4) відповідність психічних реакцій (адекватність) силі і частоті середовищних впливів, соціальним обставинам і ситуаціям;
- 5) здатність керування поведінкою відповідно до соціальних норм, правил, законів;
- 6) здатність планувати власну діяльність і реалізовувати її;
- 7) здатність змінювати спосіб поведінки залежно від зміни життєвих ситуацій і обставин [3].

На підставі зазначених критеріїв кожна обстежена дитина може відноситися до однієї з чотирьох груп психічного здоров'я:

I – абсолютно здорові і оптимально адаптовані;

II – здорові з напругою адаптаційних процесів і легкими функціональними порушеннями (психоадаптаційний стан), що характеризуються „нормальними ситуаційними” реакціями; „мікросимптомами” і „моносимптомами”, а також здорові з обтяженим анамнезом і ризиком розвитку нервово-психічних розладів;

III – зі значним напруженням адаптаційних процесів (психодезадаптаційний стан), що характеризуються відносно стабільним симптомокомплексом і супроводжується відносно стійкими (від півроку і більше) порушеннями в стані здоров'я доклінічного рівня;

IV – зі зривом адаптаційних механізмів – психодезадаптаційний стан клінічного рівня у вигляді невротичного, неврозоподобного, патохарактерологічного та інших варіантів [15, с.53].

Проблема психологічного здоров'я є актуальною, розроблялась і розробляється низкою дослідників (В.О.Ананьєв, Б.С.Братусь, І.М.Гурвич, І.В.Дубровіна, О.М.Леонтьєв, О.В.Хухлаєва та ін.)

Поява терміну „психологічне здоров'я” пов'язана з розвитком гуманітарної методології пізнання людини. Цей термін фіксує два понятійних словосполучення: *психологія людини і психологія здоров'я*; це фундаментальні категорії для перспектив розвитку психології як науково-практичної дисципліни. І.В.Дубровіна визначає „психічне здоров'я” як нормальну роботу окремих психічних процесів і механізмів, а термін „психологічне здоров'я” відносить до особистості в цілому, до проявів людського духу, що дозволяє відокремити психологічний аспект від медичного, соціологічного, філософського. Саме психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою [2].

На думку О.В.Хухлаєвої, розуміючи психологічне здоров'я як наявність динамічної рівноваги між індивідом і середовищем, слід вважати його критерієм гармонії між дитиною та соціумом. Науковцем виокремлюються такі рівні психологічного здоров'я: вищий – креативний, з наявністю стійкої адаптації та активним творчим ставленням до довкілля; дезадаптивний – діти з порушенням регулятивних процесів, з порушенням балансу „дитина-суспільство”; середній – адаптивний, на якому діти в цілому адаптовані до соціуму, але можуть проявляти ознаки дезадаптації в окремих сферах, підвищену тривожність [19].

Загалом, майже всі дослідники тотожні в таких ключових позиціях: *психологічне здоров'я – це стресостійкість, гармонія і духовність.*

Критеріями психологічного здоров'я є: добре розвинена рефлексія, стресостійкість, уміння знаходити власні ресурси у важкій ситуації (І.В.Дубровина), повнота емоційних і поведінкових виявів особистості (В.С.Хомік), опора на власну внутрішню сутність (F.Pearls), самоприйняття і вміння справлятися зі своїми емоційними труднощами без шкоди для оточуючих, „самооб'єктивність” як чітке уявлення про свої сильні та слабкі сторони, наявність системи цінностей, що містять головну мету та надають сенсу всьому, що робить людина (G.Allport). Важливим критерієм психологічного здоров'я є характер і динаміка основних процесів, що визначають життя індивіда (Л.М.Аболін), зокрема, зміна його властивостей і особливостей на різних вікових етапах (К.А.Абульханова, Б.С.Братусь, С.Л.Рубінштейн та ін.).

Отже, психологічне здоров'я безсумнівно пов'язано з психічним здоров'ям, саме останнє створює основу для здоров'я психологічного. Іншими словами, *психічне здоров'я є видовим поняттям для розуміння психологічного здоров'я.*

У психологічній літературі достатньо глибоко проаналізовано чинники, що впливають на психологічне здоров'я дитини. Більшість з цих чинників носять *соціально-психологічний, соціально-культурний та соціально-економічний характер* [11, с.124]. Коротко схарактеризуємо їх.

Соціально-культурний характер чинників, що несприятливо впливають на психологічне здоров'я, обумовлено прискоренням темпу сучасного життя, дефіцитом часу, недостатніми умовами для зняття емоційного напруження і для розслаблення. Наслідком цього є надмірна завантаженість батьків, їхня невротизація, поява безлічі особистісних проблем у поєднанні з недостатньою поінформованістю про шляхи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів і про можливості психологічної та психотерапевтичної допомоги. Така особистісна дисгармонія батьків знаходить своє відбиття в розвитку дітей і негативний впливає на їхню психіку.

На емоційну атмосферу родини і на психологічний стан її членів впливають також *соціально-економічний* чинник, серед яких О.І.Захаров виокремлює такі: незадовільні житлово-побутові умови, зайнятість батьків, ранній вихід матері на роботу і перехід дитини до ясел-садочка. Відвідування дітей у ранньому віці (до 3-х років) ДНЗ або залучення няні для їхнього виховання є сильною психотравмальною подією, оскільки такі діти ще не готові до розлуки з матір'ю. У ситуації нормального емоційного спілкування дитини з матір'ю до трьох років у дітей виформовується почуття „Я”, тобто сприйняття себе як окремого індивіда, поступово зменшується відчуття залежності від батьків. При частих і тривалих розлуках із матір'ю у дітей раннього віку наростає потреба в прихильності, що може призвести до появи невротичних реакцій. Лише наприкінці третього року життя в дитини з'являється бажання „розлучитися” з матір'ю і стати більш незалежною. Крім того, у цьому віці вже виникає стійка потреба в спілкуванні з однолітками, у спільних іграх з іншими дітьми. Тому дитину у віці трьох років можна вести до дошкільного закладу, не ризикуючи її психологічним здоров'ям [7; 8, с.75]. Фахівці одностайні в думці, що суб'єктивний стан дитини має безпосередній зв'язок з навколишніми обставинами (О.С.Васильєва, О.І.Захаров, А.С.Співаковська та ін.) Ґрунтуючись на аналізі досліджень, проведених у різних країнах світу, експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) констатували, що порушення психологічного здоров'я набагато частіше відзначаються в дітей, які живуть в ситуації дисгармонійних відносин з дорослими. Ці ж дослідження виявили, що переважна частина порушень здоров'я в дитячому віці має дві характерні риси: по-перше, вони являють собою лише кількісні відхилення від нормального процесу психічного розвитку, по-друге, їх прояви можна розглядати як реакцію на психотравмувальні ситуації [10].

До *соціально-психологічних чинників*, що впливають на психологічне здоров'я дітей, відносяться, перш за все, дисгармонія сімейних відносин і сімейного виховання або порушення у сфері дитячо-батьківських відносин. Проблемі подружніх і дитячо-батьківських відносин приділяється пильна увага як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Сучасними дослідниками виокремлюються причини і характер внутрішньосімейних конфліктів, розглядаються шляхи їх корекції тощо.

Висновки... Безумовно, найкращим профілактичним засобом дезадаптації є збереження психічного і психологічного здоров'я дітей, добрі стосунки батьків з дітьми, розуміння дорослими внутрішнього світу своєї дитини, її проблем і переживань, уміння поставити себе на місце своїх дітей.

Перспективу подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у з'ясуванні дезадаптаційних феноменів у дітей різних вікових категорій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Васильева О. С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений / Васильева О. С, Филатов Ф. Р. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
2. Дубровина И. В. Психическое здоровье детей и подростков / И. В. Дубровина. – М. : Академия, 2000. – 256 с.
3. Европейская декларация по охране психического здоров'я / Хельсинки. Финляндия. 12-15 января, 2005. – 11 с.
4. Егорова Л. Х. О важности сохранения психологического здоровья на разных этапах детского онтогенеза / Егорова Л. Х., Алешина И. Н. // Психолого-педагогический журнал „Гаудеамус”. – 2006. – Т. 1, № 9. – С. 31–36.
5. Ермолаева М. В. Психология развивающей и коррекционной работы с дошкольниками : учеб.-метод. пособие / М. В. Ермолаева. – М. : Изд-во Московского психолого-соц. института ; Воронеж : Изд-во НПО МОДЭК, 2002. – 176 с.
6. Захаренков В. В. Состояние психического здоровья и проблемы его мониторинга / Захаренков В. В., Левина И. Л. // Сибирский педагогический журнал. – 2010. – № 6. – С. 90–98.
7. Захаров А. И. Психотерапия неврозов у детей и подростков / А. И. Захаров. – СПб. : КАРО, 2006. – С. 21–89.
8. Калитеевская Е. Р. Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию / Е. Р. Калитеевская // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М., 1997. – С. 223–230.
9. Карпов А. М. Вызовы эпохи охране психического здоровья / А. М. Карпов // Практическая медицина. – 2010. – 41 (апрель). – С. 6–10.
10. Контекст психического здоровья. Свод методических рекомендаций по вопросам политики и оказания услуг в области психического здоровья. – Женева, 2003. – 64 с.
11. Крищенко Е. П. Исследование проблемы субъекта в современной отечественной психологии / Е. П. Крищенко // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2008. – № 1–2. – С. 175–185.
12. Левина И. Л. Психическое здоровье учащихся общеобразовательных учреждений разного вида / И. Л. Левина // Бюллетень ВСНЦ СО РАМН. – 2002. – №6 (Том 1). – С. 180–182.
13. Левина И. Л. Распространенность, типология, клиническая динамика и профилактика школьной дезадаптации : автореф. дис...д.м.н. / И. Л. Левина. – Томск, 2003. – 44 с.
14. Лызь Н. А. О структуре психического здоровья человека (обзор исследований) / Н. А. Лызь // Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. – 2004. – Т. 41, № 6. – С. 241–251.
15. Мониторинг „Образование и здоровье” в системе управления качеством образования : [моногр.] / В. В. Захаренков, И. В. Виблая, А. М. Олещенко, И. Л. Левина. – Новокузнецк, 2010. – 144 с.
16. Никифоров Г. С. Психология здоровья : учеб. для ВУЗов / Г. С. Никифоров. – СПб. : Питер, 2003. – 607 с.
17. Слободская Е. Р. Психическое здоровье детей и подростков : распространенность отклонений и факторы риска и защиты / Е. Р. Слободская // Вопр. психического здоровья детей и подростков. – 2008. – № 2 (8). – С. 8–20.
18. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, семья. Том 2 / А. С. Спиваковская. – М. : ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 464 с.
19. Хухлаева О. В. Маленькие игры в большое счастье. Как сохранить психическое здоровье дошкольника / Хухлаева О.В. и др. – М. : Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 224 с.

Аннотация

К.Л.Крутий, Л.В.Зданевич

Дезадаптационные феномены как причина и следствие нарушения психического и психологического здоровья ребенка

В статье представлен анализ дефиниций, наиболее часто используемых в смежных науках - психологии, педагогике и медицине. Определено содержание понятий, предложено авторские подходы к разграничению понятий и критериев.

Ключевые слова: дезадаптация, здоровье, психическое здоровье, психологическое здоровье.

Summary

К.Л.Krutii, L.V.Zdanevych

Disadaptational Phenomena as a Reason and Consequence of Abnormalities of Psychic and Psychological Health of a Child

The article offers analysis of the definitions most commonly used in related disciplines – psychology, education and medicine. The content of the concepts is suggested, the author's approaches to the delimitation of the concepts and criteria are offered.

Key words: *disadaptation, health, mental health, psychological health.*

Дата надходження статті: „18” вересня 2012 р.